

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-677-5-8>

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE THREE-STEP TEST USE OF WORKS FOR MACHINE LEARNING

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ТРИСТУПЕНЕВИЙ ТЕСТ: ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Vashchynets I. I.

*PhD (Law), Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of International and Private Law
Kyiv University of Law of the National
Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ващинець І. І.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного
та приватного права
Київський університет права
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Активні обговорення питань правового регулювання відносин щодо створення і використання систем штучного інтелекту (ШІ), які мають місце останнім часом, включають також дискусії стосовно кваліфікації використання існуючих об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ. У цій сфері поки що панує правова невизначеність, яка негативно впливає на усіх учасників цих відносин – і на правовласників, і на користувачів охоронюваних об'єктів. Одним із інструментів, який міг би допомогти у справі удосконалення правового регулювання відповідних відносин, є триступеневий тест, закріплений у низці міжнародних договорів у сфері права інтелектуальної власності.

За умов відсутності чіткого правового регулювання деякі фахівці вважають, що використання об'єктів авторського права у процесі машинного навчання систем ШІ слід відносити до винятків і обмежень майнових прав інтелектуальної власності на твори. У спорах, що розглядаються зараз судами різних юрисдикцій, відповідачі, як правило, також вдаються до такого захисту, заперечуючи порушення ними авторських прав на підставі доктрини добросовісного використання (*fair use*), якщо йдеться про США, або посилаючись на передбачені статтями 3 і 4 Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/790 від 17 квітня 2019 року про авторське право і суміжні права на Єдиному цифровому ринку та про внесення змін до директив 96/9/ЄС та 2001/29/ЄС [1] винятки і обмеження, які називають глибинним аналізом тексту та даних (*text and data mining*, TDM), коли спір розглядається у країні-члені ЄС.

Водночас як США, так і країни ЄС є сторонами міжнародних договорів, положення яких містять триступеневий тест, у тому числі

Угоди про торговельні аспекти інтелектуальної власності (ТРИПС) та Договору ВОІВ про авторське право, а відтак повинні застосовувати його при визначенні правомірності використання об'єктів авторського права. За змістом положень статті 10(1) Договору ВОІВ про авторське право винятки і обмеження стосовно авторських прав встановлюються у національних законодавствах Договірних Сторін в окремих особливих випадках, які не завдають шкоди нормальному використанню твору і невиправдано не обмежують законних інтересів автора [2].

Використання об'єктів авторського права для цілей машинного навчання систем штучного інтелекту може порушувати дві останні складові. Як зазначається у Керівництві ВОІВ щодо договорів з авторського права та суміжних прав, які адмініструє ВОІВ, другий елемент тесту, зокрема, означає, що всі форми експлуатації твору, які мають або, ймовірно, набудуть істотного економічного чи практичного значення, мають бути зарезервовані за правовласником; а винятки чи обмеження не повинні вступати в економічну конкуренцію із здійсненням права на відтворення володільцем прав (у тому розумінні, що вони не повинні жодним чином підривати ринок відповідного твору). Третя складова тесту визначає, що шкода внаслідок винятку чи обмеження має бути розумною в тому значенні, що не повинна виходити за межі рівня шкоди, який ще може бути виправданий з огляду на підстави та належно обґрунтовані міркування публічної політики [3, с. 213].

Однак поточна ситуація в секторах економіки, пов'язаних із творчою діяльністю, є складною для авторів. У дослідженні, проведеному на замовлення Європейського парламенту, визнається, що поширення контенту, створеного системами штучного інтелекту, створює ризики розмивання цінності людської творчості, ускладнює здійснення захисту прав та призводить до насичення ринків непозначеними або нелегально використаними (неліцензованими) творами. Така динаміка послаблює конкурентні позиції професійних авторів [4, с. 104]. Деякі фахівці навіть вважають, що майже всі працівники творчих професій можуть зіткнутися з тим, що оплачувана ними праця буде повністю або частково витіснена генеративними системами штучного інтелекту, навченими на їхніх творах [5, с. 208].

З огляду на наведене, є підстави вважати, що використання об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ без дозволу суб'єкта авторського права та без виплати йому винагороди може не відповідати триступеневому тесту. Більш категорично про це зазначає Міжнародна конфедерація товариств авторів і композиторів (CISAC) у своїх коментарях на запит Офісу з авторського права США: розробники систем штучного інтелекту не повинні користуватися вигодами від застосування винятку з авторського права щодо використання

охоронюваних творів як навчальних даних (тобто так званого «fair use»), оскільки поширення такого винятку в цьому випадку порушує триступеневий тест, закріплений у міжнародних договорах, що є обов'язковими для США [6, с. 3-4].

Окремо слід розглянути такий важливий виняток, як глибинний аналіз тексту та даних. Передусім необхідно зауважити, що цей виняток створювався з огляду на зовсім інші практики, а саме: автоматизовані аналітичні методи, що застосовуються для вилучення інформації з великих масивів текстів і даних, часто на підтримку наукових досліджень або емпіричного аналізу [4, с. 34]. Первісний задум цих винятків чітко відображений у дослідженні, замовленому Європейською комісією у 2014 році, в якому TDM визначається як сукупність методів, спрямованих на виявлення знань із даних, без будь-яких посилань на відтворення, зміну цільового призначення чи виражальну трансформацію охоронюваного контенту для цілей навчання моделей, а також підкреслюється, що ці винятки з авторського права мають тлумачитися вузько та відповідно до триступеневого тесту [7, с. 17-18, 65-66]. Про застосування винятку щодо глибинного аналізу тексту та даних відповідно до вимог триступеневого тесту йдеться у преамбульному положенні 6 Директиви 2019/790 [1].

У вже згадуваному дослідженні на замовлення Європейського парламенту зроблено висновок, що передбачений статтею 4 Директиви 2019/790 глибинний аналіз тексту та даних, який здійснюється не з метою наукових досліджень (стаття 3 Директиви 2019/790), порушує усі три критерії триступеневого тесту з практичної точки зору: навчання генеративних систем ШІ має промисловий, а не винятковий характер; воно замінює, а не доповнює нормальне використання; воно порушує інтереси правовласників через неліцензоване та непрозоре використання [4, с. 44]. При цьому підкреслюється, що хоча машинне навчання генеративного ШІ не є формою TDM ні з технічної, ні з правової точки зору [4, с. 42], однак таке навчання так само порушує вимоги пропорційності, закріплені в триступеневому тесті [4, с. 50].

Загалом, наведені міркування щодо невідповідності використання об'єктів авторського права для машинного навчання систем ШІ вимогам триступеневого тесту дають додаткові підстави для запровадження нового виключного права на використання охоронюваних творів під час створення та розвитку систем ШІ. При цьому повинні бути визначені спеціальні винятки та обмеження з цього права, які б відповідали вимогам триступеневого тесту, а також встановлені чіткі та зрозумілі критерії визначення розміру справедливої винагороди за надання ліцензії на таке використання. За такого системного підходу видається

можливим забезпечити реальний справедливий баланс між інтересами авторів, розробників систем ШІ та суспільства в цілому.

Література:

1. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/790/oj/eng> (дата звернення 30.03.2026).

2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_770#Text (дата звернення 30.03.2026).

3. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. Geneva: WIPO, 2003. 319 p.

4. European Parliament: Directorate-General for Citizens' Rights, Justice and Institutional Affairs and Lucchi, N., Generative AI and copyright – Training, creation, regulation. European Parliament, 2025. 175 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/774095/IUST_STU\(2025\)774095_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/774095/IUST_STU(2025)774095_EN.pdf) (дата звернення 30.03.2026).

5. Frank Pasquale, Thomas W. Malone, and Andrew Ting. Copyright, Learnright, and Fair Use: Rethinking Compensation for AI Model Training. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*. 2025. Volume 23. Issue 1. Pp. 205-225.

6. CISAC Comment on the US Copyright Office's Notice of Inquiry (NOI) on Copyright and Artificial Intelligence. Posted by the U.S. Copyright Office on November 1, 2023. URL: <https://www.regulations.gov/comment/COLC-2023-0006-8658> (дата звернення 30.03.2026).

7. European Commission: Directorate-General for the Internal Market and Services and De Wolf & Partners. *Study on the legal framework of text and data mining (TDM)*. Publications Office, 2014. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/074ddf78-01e9-4a1d-9895-65290705e2a5> (дата звернення 30.03.2026).